

AMBRÓZY Attila

Közös történelem, eltérő jelen

Ausztria, Csehország és Magyarország alapfokú művészetoktatásának, ezen belül a fagott hangszer oktatásának összehasonlítása a tantervek tükrében

Bevezető

Szakedolgozatomban témájának három olyan uniós tagállam alapfokú művészetoktatási tantervének összehasonlítását választottam, mely országok az európai hangszeres zene fejlődésének szempontjából döntő időszakban ugyanazon monarchia részei voltak, korabeli zenei életükben számos kölcsönhatás érvényesült. Az írás folyamán a legfőbb motivációt azon elképzelés jelentette, hogy a történeti-kulturális háttér-lehetőleg tömör- leírása után, a zeneoktatás szempontjából fontos események bemutatásának és a jelenlegi iskolarendszerek szerkezeti rajzának érintésével eljussak a hatályos tanügyi szabályozásig, a konkrét tantervek elemzéséig.

A tantervek felkutatása és elemzése „törvényszerűen” szükségessé tette a vonatkozó jogszabályok megismerését, a legmagasabb szintű oktatási-nevelési törvénytől kezdve, a szabályozás ismerete sokat segített a tanügyi dokumentumok közötti eltérések megértésében.

Ezen összefoglaló munkámban a szakedolgozat fejezeteit tömörítve, az egyes alcímek tartalmait összevonva tárgyalom majd, bizonyos szempontból talán újra is értelmezve a témát.

Áttekintés a három ország múltjáról és jelenéről, kulturális kölcsönhatások

A három vizsgált ország főbb statisztikai mutatóinak táblázatos összehasonlítása után helyet kell biztosítani a művészeti oktatás szerkezetét érintő, egyébként egy későbbi fejezethez tartozó megállapításoknak, valamint egy rövid történeti-zenetörténeti vázlatnak, mely a jelenlegi oktatás kialakulásával hozható kapcsolatba.

	Ausztria	Csehország	Magyarország
Terület	83 870 km ²	78 866 km ²	93 030 km ²
Lakosság	8 520 000 fő	10 535 000 fő	9 896 000 fő
Népsűrűség	100 fő/ km ²	134 fő/km ²	126 fő/km ²
Közigazgatás	Szövetségi köztársaság, 9 tartomány (Bundesland)	Köztársaság, 14 kerület (Kraj)	Köztársaság, 19 megye; Budapest különleges státuszt élvez,+23 megyei jogú város
Egy főre jutó GDP	51 183 USD	27 190 USD	22 125 USD
Főváros/lakosság	Wien (Bécs), 1 781 105 fő	Prága (Praha), 1 246 780 fő	Budapest, 1 896 711 fő
A városi lakosság aránya	67,7%	73,4%	69,5% ¹
Nemzetiségek, elismert nyelvek	Burgenlandi horvát(Gradišćanskohrvatski jezik), szlovén, magyar; cseh, szlovák, roma	Szlovák, lengyel (részlegesen hivatalos), bolgár, horvát, magyar, német, lengyel, roma, ruszin, orosz, görög, szlovák, szerb, ukrán, fehérorosz, vietnámi	Bolgár, cigány (roma), görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán

¹Forrás: a CIA honlapja: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/hu.html> letöltés időpontja: 2014. november 18.

Amellett, hogy terület, népesség és népsűrűség tekintetében nagyjából hasonló adottságú országokról van szó, a kisebb eltéréseknek is lehetnek következményei az oktatásirányításban. A városi lakosság aránya és a népsűrűség is Ausztriában a legalacsonyabb, itt a legjellemzőbb az, hogy a kistelepüléseket ellátó zeneiskolák egyfajta hálózatban működnek. Önálló alapfokú művészeti iskolát általában nagyobb településeken alapítottak, ahol több általános iskola tehetséges gyermekeiből tudnak növendékeket toborozni. Demográfiai szempontból érdekes adat, hogy Ausztriában található a legtöbb 100.000 feletti lakossal rendelkező város, utána Magyarország következik, viszont Csehországban a nagyobb városok száma csekély, viszont a városi lakosság aránya a legnagyobb, tehát itt található a legtöbb, önálló alapfokú művészeti iskolát és esetleg egyéb kulturális intézményt (színház, helyi fúvószenekar) fenntartani képes kis- és közepes város.²

A mai napig ápolt zenei hagyomány, melynek szerves része a hangszeres-kamarazenei és zenekari-kultúra, döntően a barokk korban gyökerezik, mely korban- az utána következő bécsi klasszicizmussal együtt- a Habsburg-birodalmon belül a kulturális kölcsönhatások szabadon érvényesültek.

A barokk kor kezdete a zenében az opera születéséhez köthető, földrajzilag döntően Itáliához, témánkhoz ez annyiban kapcsolódik, hogy térségünkben is hosszú ideig az olasz az operaműfaj „anyanyelve”, a XIX. századig a nem olasz anyanyelvű szerzők operáiban is jobbra e nyelven énekeltek. A Habsburg-birodalomban, de az északi fejedelemségek német zeneszerzői esetében is jelentős olasz kulturális befolyás érvényesült. Händel, Haydn, Mozart, Gluck operái általában olasz szöveggel íródtak, az egyházi zene nyelve pedig a katolikus területeken elsősorban a latin volt. A nemzeti nyelvek-bár előfordul használatuk korábban is- fokozatosan nyernek teret a műzenében.

A korszak osztrák, cseh és magyar zeneszerzői közül néhányat mindenképpen meg kívánok említeni, lehetőség szerint kidomborítva szerepüket a térség kulturális kölcsönhatásaiban.

Johann Joseph Fux (1660 körül-1741) zeneszerzői munkássága mellett elsősorban elméleti szakemberként jelentős, 1725-ben kiadott *Gradus ad Parnassum* című ellenpont-tankönyvén nőttek fel a későbbi komponista-generációk, a bécsi klasszika mesterei is, de például a lentebb következő Jan Dismas Zelenka 1716-19 között a tanítványa volt.

Joseph Haydn (1732-1809) 1761-től az Esterházy család szolgálatában állt, Kismartonban, valamint annak elkészülte után a fertői kastélyban is virágzó zenei életet teremtett, Fertődön számos operáját mutatták be. 104 szimfóniájával a műfaj első jelentős mestere volt³. Zenéjében az osztrák népzene egyértelműen kimutatható hatásán kívül előfordulnak helyenként magyaros elemek is. Testvére, Michael Haydn (1737-1806) pályája kezdetén a nagyváradi püspöki zenekar karmestere volt, gazdag életművének jelentős része (misék, szimfóniák, versenyművek) Nagyváradon keletkeztek.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) rövid életének vége felé gyakran megfordult Prágában, *Don Giovanni* (1787) és *Titus kegyelme* (1791) című operáit Prágában mutatták be.

Ludwig van Beethoven (1770-1827) Bonnban született, apai ágon flamand ősöktől származott, Bécsbe költözését feltehetően a város zenei életének növekvő presztízse és Mozart személye

²Írásom szűken vett témájának szempontjából nem elhanyagolható megfigyelés, hogy a települések és az iskolák méretének csökkenésével arányosan a fagott (és sokszor az oboa) oktatásának előfordulása is csökken.

³ A klasszikus szimfónia kialakulásában kulcsszerepet játszott az ún. „mannheimi iskola, melynek vezéregyéniségei voltak a csehországi születésű Johann Stamitz (Jan Václav Stamic, 1717-1757) és Mannheimben született fiai, Carl és Anton

motiválta, akivel 1787-ben lehet, hogy találkozott, ám végleges letelepedésének évében (1792) ő már nem élt. Beethoven magas rangú ismerősei közül esetünkben fontos megemlíteni a Brunszvik családot, akiknek martonvásári kastélyában többször vendégeskedett, Terézt és Jozefint rövid ideig tanította is zongorázni. August von Kotzebue Szent Istvánról szóló színdarabjához, a pesti Német Színház megnyitójára (1812) Beethoven írt nyitányt és kísérőzenét, a nyitány a mai napig a hangverseny-repertoár része, némi verbunkos-elem felfedezhető stílusában.

A legkorábbi jelentős cseh zeneszerző, Adam Václav Michna z Otradovic lovag, egyben költő is, a cseh barokk zene és a nemzeti kultúra egyik megalapozója, elsősorban latin és cseh nyelven írt egyházi művei ismertek.

Jan Dismas Zelenka (1679-1745) életének jelentős részét a drezdai udvarban töltötte, számos latin nyelvű egyházi kompozíciója mellett jelentősek hangszeres kompozíciói is, 2 oboára, fagottra és continuóra (számozott basszus, rendszerint csembaló és cselló vagy nagybőgő játszotta) írt szonátái rendkívüli értéket képviselnek, sajnos Magyarországon az európai átlagnál ritkábban hangzanak el (előadóként már tettem lépéseket népszerűsítésükre).

Josef Mysliveček (1737-1781) Mozart jó barátja volt, olaszországi tanulmányai után ott is tevékenykedett, operái és kantátái olasz szövegekönnyvekre íródtak; zeneszerzői stílusa hatással volt a fiatal Mozarthra. Georg Anton (eredetileg Jiří Antonín) Benda viszont német nyelvű melodrámaival a Singspiel fejlődésére gyakorolt fontos hatást.

A fúvós hangszerek irodalmának fejlődése szempontjából jelentős Leopold Koželuh (1747-1818), František Antonín Rössler (1750-1792) és František Kramář (1759-1831) munkássága, versenyműveket és számos kamaraművet írtak fafúvós hangszerekre, ezáltal elősegítve a hangszeres technika és a zenei élet fejlődését. A fúvós oktett (2 oboa, 2 klarinét, 2 kürt, 2 fagott, esetenként+1 nagybőgő) a 18-19. század fordulójának kedvelt formációja, azok a csehországi nemes urak, akik nem rendelkeztek nagyzenekar fenntartásához szükséges vagyonnal, szívesen alkalmaztak ilyen összeállítású együttest, az eredeti kompozíciók mellett számos átírat is készült, például Mozart-operákból is, különböző mértékben megnövelt fúvós-együttesre számos népszerű mű íródott.

Georg Druschetzky, eredetileg Jiří Družecký (1745-1819) a közös zenetörténet egyik emblemikus figurája, a cseh születésű zeneszerző Ausztriában, majd Pozsonyban, később Budán tevékenykedett, jelentősek fúvós- partitái és üstdobra írott versenyművei.

A 19. század előtti magyar zenetörténet jelentős alakja Esterházy Pál nádor (1635-1713) , akinek Harmonia Caelestis című gyűjteménye vallásos műveket tartalmaz, a nyugati egyházi zene nyelve mellett a magyar egyházi népének stílusát is szóhoz juttatja.⁴ Istvánffy Benedek (1733-1778) korának legjelentősebb magyar zeneszerzője volt, viszonylag kevés egyházi műve maradt fenn, érett, kiforrott stílusukból arra lehet következtetni, hogy ennél többet komponált, a kutatók további Istvánffy- művek felbukkanásában reménykednek.⁵

A XIX. században a politikában is jelentkező nemzeti mozgalmakkal együtt megerősödtek a cseh és magyar nemzeti zene kialakítására irányuló törekvések. E téren talán a legfontosabbnak a nemzeti nyelvű opera születését tarthatjuk, e téren miénk az elsőbbség: az első bizonyítottan létező és magyar nyelvű opera Chudy József Pikkó herceg és Jutka Perzsi című műve volt 1793-ból, az első cseh nyelvű dalművet, František škroup Dráteník (A drótos) című darabját 1826-ban

⁴ Forrás: Brockhaus-Riemann: Zenei lexikon. Zeneműkiadó, Budapest 1983.

⁵ Forrás: Wikipédia, letöltve: 2015. március 31.

mutatták be. A szélesebb közönség számára is ismert, egyre kiforrottabb módon saját népük zenei nyelvén megszólaló szerzők (Erkel, bizonyos értelemben Liszt, majd Smetana, Dvořák, Janáček) munkássága inkább a század második felére tehető. Bizonyos értelemben a Habsburg-monarchia utolsó virágzásának szimbolikus szereplője Gustav Mahler (1860-1911), aki a csehországi Kalištěben, a Pelhřimovi járásban született, Prágában és Bécsben tanult, számos helyen dolgozott, de a budapesti Operaház egyik virágkora is az ő főzeneigazgatói működéséhez fűződik. Szimfóniai és dalciklusai a századforduló legjelentősebb zeneművei közé tartoznak. Halála után nem sokkal kitört az első világháború, a Birodalom nem kis részben az addig elnyomottak tekinthető, önálló államiságra vágyó nemzetek törekvéseinek köszönhetően több részre szakadt.

Az intézményes zeneoktatás kezdetei, a jelenlegi oktatási struktúra

A prágai konzervatórium 1808-ban alakult, Európa egyik legrégebbi ilyen típusú intézménye; elsősorban zenekari zenészek képzésének a szándékával alapították. Jelenleg is konzervatóriumként működik (középfokú tanulmányok, valamint –Csehországban - érettségi utáni tanárképzés), a Zeneakadémiát (AMU- Prágában egy intézményt alkot a színházi- média- és táncművészeti felsőfokú képzéssel) 1945-ben alapították.

Bécsben 1817-ben nyílt meg Antonio Salieri énekiskolája, az első konzervatórium, a mai Egyetem (Universität für Musik und darstellende Kunst) elődje.

1840-ben alakult meg Mátray Gábor igazgatásával a Pest-Budai Hangász Egylet Énekiskolája, a Nemzeti Zenede, valamint a mai Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola elődje, Liszt Ferenc két jótékonyági hangversenyt adott a javára.

A Zeneakadémia, ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem 1875-ben nyitotta meg kapuit, első elnöke Liszt Ferenc, igazgatója Erkel Ferenc lett.

Mivel a művészetek alapfokú oktatása mindhárom országban a szakirányú továbbtanulás előkészítésére is szolgálhat, néhány mondatban vázolom az általános iskolaszervezeteket:

- Ausztriában a népiskola (Volksschule) 4 évig tart, utána általános műveltséget nyújtó magasabb iskola (Allgemeinbildende Höhere Schule), felső tagozatos iskola (Hauptschule) vagy „új középiskola” (Neue Mittelschule) következhet; az általános műveltséget nyújtó magasabb iskola 18 éves korig, az érettségiig látogatható, ezen kívül 8 osztály után a reálgimnázium mellett a szakképzés 3-4-5 éves különböző intézményeiben folytathatók a tanulmányok, melyeknek bizonyos része nem zárul érettségi vizsgával. A pedagógiai főiskola 3 évig, a szakfőiskola (Fachhochschule) 4-5, az egyetem (a megszerzendő végzettségtől függően) 3-6 évig tart.
- A cseh általános iskola 9 éves, ebből az alsó tagozat (první stupen) 5 év, a felső tagozattal párhuzamosan itt is át lehet lépni 8 vagy 6 osztályos gimnáziumba, a 9. év után gimnázium vagy szakképző intézmény választható, az érettségi 19 éves korban, azaz 13 iskolai év után következik. A konzervatórium (konzervatoř), mely több művészeti ág szakképzését valósíthatja meg, speciális szerepet tölt be, ugyanis az érettségi utáni 2 évben, pedagógiai tárgyakat is oktatva, szakirányú tanári végzettséget ad. A felsőfokú iskolák 3-7 évig tartó képzést nyújtanak. A nagy múltú prágai és brünni zeneakadémiák mellett 2007 óta az ostravai egyetem is folytat felsőfokú zenei és képzőművészeti képzést.
- A magyar általános iskola 8 éves, 4 év alsó és 4 év felső tagozatra oszlik, az 5. és a 7. évfolyamon is lehetőség van (sikeres felvételi vizsga esetén) a tanulmányokat 6- vagy 8

osztályos gimnáziumban folytatni, ezen kívül speciális eleme a középfokú oktatásnak a nyelvi előkészítő osztály miatt 1 évvel meghosszabbított kéttannyelvű gimnáziumi képzés. Alapesetben a gimnázium a 9-12. osztályt foglalja magában, a szakiskola lehet 3 éves. A művészeti szakközépiskolák a tehetséges fiatalokat hatékonyan készítik fel a felsőfokú intézményekben való továbbtanulásra, valamint az érettségi vizsgára. A cseh modellel ellentétben pedagógiai tevékenységre kizárólag a felsőoktatási intézményekben szerzett tanári diploma jogosít. A bolognai rendszer bevezetése előtt a zeneiskolai tanári diplomát 4 évig tartó főiskolai tanulmányok után lehetett megszerezni, az egyetemi ágazatban szerezhető művész-diploma a középfokú oktatásra is feljogosított. Jelenleg a 3 év után megszerzett „kisdiplomával” (mely alacsonyabb fokú oktatásra sem jogosít) felvételizni kell a további képzésre, így a tanári és a művészi képesítés is (legalább) 5 év felsőfokú hallgatói jogviszony után érhető el.

Az alacsonyabb fokú művészetoktatás fenntartása Ausztriában tartományi, Csehországban önkormányzati feladat, hazánkban jelenleg a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ szervezeti egységeiként működnek az alacsonyabb fokú művészeti iskolák, az oktatás tagolásáról a tantervi részben lesz szó.

Az oktatás jogi szabályozása, a tantervek

Ausztriában a tartományok rendelkeznek az alacsonyabb fokú művészetoktatásról szóló törvénnyel (Musikschulgesetz), vizsgálatom során Alsó-Ausztria törvényével ismerkedtem meg közelebbről.

A jogszabály, mely születésekor a 105/99-es számot kapta, a zene mellett a táncművészet és a drámai előadó-művészet oktatását szabályozza tartományi szinten; fontos eleme az 1. paragrafus (2) bekezdésének, hogy a méret és a feladatellátás szerint megkülönböztet „standard” (minimum heti 100 tanítási órával) és regionális zeneiskolákat (minimum heti 300 tanítási órával, több helyszínen folyik az oktatás- a cél a kisebb települések ellátása). A 2. paragrafus a képzés céljai és feladatai között kiemelten foglalkozik a tehetséges növendékek szakirányú továbbképzésének előkészítésével, valamint a helyi amatőr művészeti csoportok támogatásával. A törvény a továbbiakban rendelkezik a képzés kereteiről (oktatható szakok, ez esetben általánosan „hangszeres tárgyak, ének, tánc, beszédfejlesztés stb., a tanítási órák időtartama 50 perc), a felvétel és a tandíjfizetés módjáról, a pedagógusok alkalmazásának feltételeiről, valamint az intézmények működési szabályzatáról (Musikschulstatut), az oktatás szabályozását, a tantervet is beleértve, e szabályzat hatáskörébe utalva.

Az osztrák zeneiskolák a KOMU (Konferenz der österreichischen Musikschulwerke) által, több, mint 2500 pedagógus közös munkájának eredményeképpen 1994-ben létrehozott szövetségi tanterv irányelvei szerint működnek. A szövetségi tanterv négy fő részből áll:

- a) **Küldetés, jövőkép** (Visionärer Wegweiser)
- b) **Általános pedagógiai- módszertani- pszichológiai rész.**
- c) A **speciális rész**ben az alábbi szakok tantervei találhatóak meg:
 - Rézfúvós hangszerek: (vadász)kürt, trombita/szárnykürt, tenorkürt/euphonium, harsona, tuba;
 - Fafúvós hangszerek: furulya (blockflöte), fagott, fuvola, klarinét, oboa, szaxofon;
 - Ütőhangszerek;
 - Vonós hangszerek: hegedű, brácsa, cselló, nagybőgő;
 - Billentyűs hangszerek: akkordeon(tangóharmonika), csembaló, zongora, elektronikus billentyűs hangszerek, orgona;

⁶ A KOMU tagszervezetei között helyet kapott az olaszországi Dél-Tirol német és latin (rétoromán) zeneiskoláinak szövetsége is.

- Pengetős hangszerek: basszusgitár/jazzbőgő, elektromos gitár, (akusztikus) gitár, hackbrett (cimbalom), hárfa, citera;
 - Elemi zenepedagógia (előképző)
 - Ének, hangképzés
 - Jazz Pop Rock
 - Zeneismeret (zeneelmélet)
 - Tánc és mozgás
 - Népzene: stájer harmonika
- d) A szakirodalmi rész egy rendkívül jól használható interaktív adatbázis, melyben a zeneműveket vagy egyéb szakirodalmat az alábbi keresési szempontok alapján válogathatjuk:
- Hangszer vagy hangszercsoport, szaktárgy;
 - Szerző, az átírat készítője vagy közreadó;
 - A mű címe;
 - Részletes keresés: az előbbi kategóriák mellett például hangnem vagy zenetörténeti korszak, esetleg jegyzékszám (opus, BWV, Köchel stb.) is lehetőség nyílik a keresésre.

Csehország közoktatási törvénye (2004/561-es törvény) rendelkezik az alapfokú művészetoktatásról, a 109. paragrafus a képzés egyik feladatáknak jelöli meg a tehetséges növendékek szakirányú továbbtanulásának előkészítését, valamint meghatározza a képzés tagolását (a tantervi részben részletesen szólnunk róla). A 112. paragrafus felhatalmazza a felelős minisztert a további jogszabály megalkotására, a 181. paragrafus pedig a kerületeket (Kraj) bízza meg az intézmények fenntartásával.

Az oktatásért, ifjúságért és sportért felelős miniszter 2005. évi 71-es számú rendelete az alapfokú művészetoktatás szabályozásának legfőbb dokumentuma. E jogszabály olyan, működéssel kapcsolatos rendelkezéseket is tartalmaz, melyeket Magyarországon a köznevelési intézményrendszer egészével kapcsolatos jogszabályok (229/2012-es Korm. rendelet, 20/2012-es EMMI rendelet) rendeznek, tehát itt szabályozódik a tanulói jogviszony létesítése és megszűnése, a tanulók értékelése, a magasabb évfolyamba lépés feltételei és a vizsgák rendszere. Az 1. paragrafus határozza meg az oktatható művészeti ágakat (zene, tánc, képzőművészet és dráma), a képzés tagolását (előkészítő tanulmányok- legfeljebb 2 év, 5 éves kortól kezdhető; alapfok I. fokozat- 4-7 év, 7 éves kortól kezdhető; alapfok II. fokozat, 3-4 évfolyam, 14 éves kortól).⁷ Ugyanezen paragrafus határozza meg, hogy az egyes művészeti ágak számára kerettanterv (rámcový vzdělávací program) készül.

Az alapfokú művészetoktatás kerettantervét a **12 955/2010-22-es számú miniszteri rendelkezés** (opatření ministryně, talán miniszteri utasításnak hívnák magyarul, a miniszteri rendelet /vyhláška ministerstva/ alatti fokozat) vezeti be, 2010. szeptember 1-jén lépett hatályba. Főbb fejezetei:

- A tantervi dokumentumok szerkezete, alapelvek (intézményi és módszertani autonómia, a tanuló nyomon követése, továbbtanulás, hagyományörzés)
- Az alapfokú művészetoktatás szakaszai
- Célok, kulcskompetenciák
- Kerettanterv, művészeti ágak szerint, óraterv
- Multimédiás képzés (minimális információ)
- Különleges tehetségek, speciális nevelési igényű tanulók; ismertető a helyi tantervhez; szakkifejezések értelmezése.

⁷ Emelt óraszámú képzés az I. és II. fokozat ideje alatt is választható különleges tehetségek számára, valamint lehetőség van felnőttoktatásra, azonban az összes tantervi dokumentum meglehetősen szűkszavúan elintézi a témát.

A **cseh kerettanterv** a fúvós hangszerek esetében az alapfok 3. évfolyam, alapfok 7. évfolyam és a továbbképző, illetve itt alapfok II. lépcsőnek nevezett képzés 4. évfolyamának végére állapít meg egyöntetűen bizonyos kimeneti követelményeket, a technikai különbségeket (fúvóka típusa, hangterjedelem stb.) figyelmen kívül hagyva, az egyes évfolyamok végén hangszerenként elvárt kompetenciák részletezését a helyi tantervre bízta.⁸

A szakdolgozat összehasonlító részében 4 cseh intézmény helyi tantervét vizsgáltam meg, az utolsó fejezet összegzése ezek alapján készült.

Magyarországon a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény⁹, illetve a törvény által adott felhatalmazások alapján kiadott Kormány-és miniszteri rendeletek szabályozzák az alapfokú művészeti iskolák működését is. Az Nkt. 14. szakasza (16. paragrafus) foglalkozik az alapfokú művészeti iskolával; a (2) bekezdés felsorolja az intézménytípusban oktatható művészeti ágakat: zeneművészet, képző- és iparművészet, báb- és színművészet, táncművészet. Ugyanezen paragrafus rendelkezik a művészeti alap-és záróvizsgáról (a tanuló az alapfok végén művészeti alapvizsgát, a továbbképző évfolyamok elvégzése után pedig művészeti záróvizsgát tehet- viszont a továbbképző évfolyamok a sikeres alapvizsga letétele után kezdhetők meg. A törvény 94.§ (1) bekezdés c) pontja hatalmazza fel az oktatásért felelős minisztert az Alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programja kiadására, mely a többszörösen módosított 27/1998-as MKM rendelet mellékletében található. E dokumentum a cseh társához hasonlóan kerettantervként funkcionál, tehát itthon is szükséges az intézmények helyi tanterveinek elkészítése¹⁰, viszont az egyes szakokon évfolyamonként elvárt fejlődés tekintetében, valamint a vizsgakövetelmények terén olyan részletességgel és alaposítással alkották meg, hogy a helyi tantervek megalkotásánál viszonylag szűk mozgástér marad a tananyag vagy a követelmények tekintetében.

A melléklet I. része (Általános rendelkezések) megfelelő alaposítással részletezi a tantervi program szerepét a művészetoktatás tartalmi szabályozásában, a művészetoktatás alapelveit és céljait, a művészeti nevelésnek a tanulók személyiségfejlesztésében betöltött szerepét, valamint a megfelelő szakkifejezések értelmezését. Kiemelten fontos eleme, hogy hangsúlyozza a minden intézményre érvényes azonos, egységes követelményrendszer meglétét, ezáltal az iskolák közötti átjárhatóságot. Mivel a hatályos Köznevelési Törvény után az eme tantervi programot bevezető jogszabály a következő lépcsőfok, bizonyos értelemben egyesíti a Nemzeti Alaptanterv és a kerettantervek funkcióit, amennyiben meghatározza az alapfokú művészetoktatás alapelveit és céljait, pontosan értelmezi a tartalmi szabályozás elemeit, a megfelelő kifejezéseket, valamint felhatalmazást ad a helyi tanterv kidolgozására.

A II. rész tartalmazza az egyes művészeti ágak szerint az összes oktatható tárgy¹¹ részletes tantervi programját, évfolyamonként az alábbi fő szempontok szerint:

⁸ A prágai Víziumnyú ústav pedagogický (Pedagógiai kutatóintézet) a kerettanterv instrukcióin felül is részletes útmutatót dolgozott ki a helyi tantervek elkészítéséhez.

⁹ A továbbiakban Nkt.

¹⁰ A 20/2012-es EMMI rendelet 9.§ rendelkezése alapján

¹¹ Terjedelmi okok miatt (az összes szak és melléktárgy több oldalt elfoglalna) a művészeti ágakon belüli egyes csoportokat kívánom felsorolni, mivel a hazai művészetoktatás sokoldalúságát így is érzékelhetjük: Klasszikus zene: fafúvós, rézfúvós, akkordikus, billentyűs, vonós, vokális, zeneismeret, kamarazene tanszak; népzene: vonós és tekerő, fúvós, pengetős, akkordikus, ütős, vokális, zeneismeret, kamarazene tanszak; jazz-zene: fafúvós, rézfúvós, billentyűs, vonós, pengetős, ütős, vokális, zeneismeret, kamarazene tanszak; elektroakusztikus zene: billentyűs, zeneismeret, kamarazene tanszak. Táncművészet: balett, néptánc, társastánc, modern tánc, kortárs tánc; képző-és iparművészet: fém-és zománcműves, fotó-és film, grafika és festészet, környezet-és kézműves kultúra, szobrászat és kerámia, textil-és bőrműves tanszak; színművészet, bábművészet.

Fejlesztési feladatok (hangszeres és zenei ismeretek, a hangszerkezelés fejlesztése); javasolt tananyag, követelmény, az év végi vizsga ajánlott anyaga.

Az alapfokú művészeti oktatás tagolása Magyarországon (csekély kivételtől- pl: brácsa, nagybőgő) eltekintve: 2 év előképző, 6 év alapfok (a folytatás feltétele a sikeres alapvizsga), 4 év továbbképző (az osztályok számozása 7-10.). A továbbképző utáni sikeres záróvizsga az adott szakon folytatott tanulmányok befejezését jelenti, kamarazene vagy zenekar főtárgy mellett melléktárgyként a hangszer tovább tanulható, bár- mivel ilyenkor már általában felnőtt korú és egyéb „civil” pályán tevékenykedő növendékről van szó- ez viszonylag ritkán fordul elő. A következő fejezetben a fagottra, mint főtárgyra vonatkozó tantervek összehasonlításán keresztül kaphatunk képet a vizsgált országok oktatásának hasonló és különböző vonásairól.

A fagott és tanterve

A fagott a fafúvós hangszerek családján belül a duplanádas hangszerekhez tartozik, jelenleg a szimfonikus zenekarokban (egy oktávval mélyebb váltóhangszerével, a kontrafagottal) a fafúvóskar legmélyebb tagja¹²

Neve olasz eredetű, a „fagotto” szó nyalábot, köteget jelent eredetileg, az elnevezés a hangszer hajlított csövére utal. A barokk és klasszikus korszak 3-4 billentyűs fagottjából a XIX. század végére alakult ki a jelenlegihez hasonló modern hangszer. A fagott-oktatás első dokumentumai (technikai gyakorlatok, iskolák) a XIX. század elejétől, tehát a fagott modernizálásának kezdetétől, illetve az első konzervatóriumok alapításának idejére datálódhatnak; Étienne Ozi (1754-1813) Nouvelle Méthode de basson című műve (1803) tekinthető az első teljes oktatási anyagnak. Julius Weissenborn (1837-1888) a lipcsei Gewandhaus- zenekar szóló-fagottosa és 1882-87 között a lipcsei konzervatórium első fagott-professzora volt, művei a mai napig az oktatás törzsanyagát képezik. Az alap- és középfok szakirodalmának alakulásában jelentős szerep jutott térségünk művész-pedagógusai közül Ludwig Mildének (1849, Prága-1913, Bad Nauheim), Karel Pivonkának (1907-1986), mindketten prágai fagottosok voltak, illetve id. Hara Lászlónak (1915-2001), a budapesti Zeneművészeti Főiskola Tanárképző Intézete tanárának.

A tantervek összehasonlításában 3 fontos szempont szerint vettem össze a rendelkezésre álló dokumentumokat:

Fokozatok, osztályok, követelmények

A képzés időbeli tagolása a cseh és a magyar tantervben egységesebb és jobban összevethető, az opcionálisan legfeljebb 2 év előkészítő tanulmányok után 7+4, illetve 6+4 évig oktatható a fagott főtárgyként. A hatályos **magyar** tantervi program- az előképző 2 évfolyamának azonos követelményein kívül- minden egyes osztály esetében részletes követelményeket tartalmaz hangszerkezelés, hangterjedelem, légzéstechnika, kottaolvasás, ritmus-és ütemtípusok, dinamika, zenei tagolás és a különböző nehézségű hangsorok ismeretének tekintetében. A javasolt tananyag is évfolyamonként szerepel, szükség esetén több éven keresztül ismétlődve. A „B” tagozat, mely a kiemelkedően tehetséges növendékek képzését szolgálja, a 2. évfolyamtól- gyorsabban növekvő követelményekkel- külön tantervvel rendelkezik.

¹² A kontrafagott (a pikolóhoz, az angolkürthöz és például a basszusklarinéhoz hasonlóan) mellékhangszernek minősül, tehát oktatása nem különül el a fagottétól, nincs rá vonatkozó külön képzés, a két hangszer hasonlóságának köszönhetően a fagotton való jártasság esetén viszonylag könnyen birtokba lehet venni.

A **cseh** oktatás esetében Prága 1. és 5. kerületének, valamint česká Lípa és Liberec városok zeneiskolájának helyi tantervét vizsgáltam párhuzamosan, itt néhány jelentős különbség adódott. Prága 1. kerületében a fagott tanulásának megkezdése elé 4 év furulyatanulást írnak elő, a fagott szaktárgyi követelményei az 5. osztálytól kezdődnek, amikor a zeneelméleti tanulmányok már véget érnek (ld. alább), a kamarazene 1 év után jelentkezik, valamint alapvetően lendületesebb a tervezett haladás. A négy helyi dokumentum hasonló módon írja elő a hangterjedelem, a dinamika és artikuláció, kottaismeret és intonációs készség fejlesztését évről-évre, a ritmus kérdésével egyik sem foglalkozik behatóan, viszont a libereci zeneiskola tanterve kiemelten kezeli a hallás utáni játékot és a rögtönzést.

Az **osztrák** szövetségi tantervben a képzés 4 szakaszra (Elementarstufe, Unterstufe, Mittelstufe és Oberstufe) tagolódik, ezen szakaszok évfolyamokra bontását az intézmények saját szabályzata tartalmazhatja; általában az Elementarstufe 2 év, a további fokozatok 3-4 évig tarthatnak. A követelmények az egyes fokozatokra, illetve a következő fokozatba lépéshez előírt vizsgára (Übertrittspföfung) vonatkoznak. Lényeges különbség a másik két dokumentumhoz képest, hogy a tanulmányok részévé teszi a nádfaragást¹³, valamint a kontrafagottal való megismerkedést. Liberec városának tantervéhez hasonlóan nagyobb szerepet szán az egyéni kreativitásnak, emellett- egyedülként- a kortárs zene egyes technikai vívmányait (multifonikus fogások, üveghangok) beemeli az Oberstufe tananyagába.

Ajánlott szakirodalom

Az ajánlott és felhasználásra kerülő szakirodalom már a tanulmányok kezdetén különböző típusú kiadványokat jelent: egyrészt gyakorlatokat, technikai fejlesztő feladatokat tartalmazó kottákat, másrészt előadási darabokat, tehát nyilvános rendezvényeken és szakmai versenyeken eljátszható alkotásokat tartalmazó gyűjteményeket, általában hasonló nehézségű, különböző szerzők darabjait összefogó válogatásokat. Furcsa módon sem a **cseh** kerettanterv, sem pedig a helyi tantervek nem tartalmazzák a felhasználható szakirodalom jegyzékét, így a legmegbízhatóbb és legközelibb jelenkori forrás, Luboš Fait kezdő zenetanároknak szóló, oktatást támogató kiadványa volt az egyetlen használható forrás. Az **osztrák** tanterv, mely az országos szövetség honlapjának interaktív menürendszerében, hangszerekre bontva érhető el, számos kiadványt ajánl, viszont nem tartalmaz a nehézségi szintre utaló tagolást. **Magyarország** vonatkozó dokumentumában a fent említett módon, évfolyamonként elérhető a javasolt kották gazdag választéka, ilyen módon összehasonlításunkban ez bizonyult a legjobbnak. Jellemzően Weissenborn munkái, és bizonyos barokk szonáták mindhárom országban részei az ajánlatnak, Pivonka és id. Hara László, valamint az orosz Tyerehin a cseh és magyar lista közös elemei. Mindezekon kívül az osztrák és a magyar adatbázisban számos modern, gyermekközpontúnak tekinthető kiadvány szerepel, melyeket minden bizonnyal egyes cseh kollégák is használhatnak (a gyakorlatban itthon is különböző kottákat használunk).

Óraszám, tantárgyak

Ausztriában egy hangszeres óra 50, vagy 2*25 perc, a csoportos órák 50 percesek; a melléktárgyak (szolfézs-zeneelmélet, zenekar) tekintetében a szabályozás rendkívül laza, az általam fellelt legszigorúbb szabályozás (Rosental, Karintia) szerint 1 melléktárgy kötelező, ez fokozatonként (3-4 évenként) 1 évig zeneelmélet kell, hogy legyen.

Csehországban a hangszeres oktatás heti 1-1,5 óra (ezen belüli tagolásra vonatkozóan nem találtam adatot), a zeneelmélet (hudební nauka) Prága 1. kerületében 4, máshol 5 évig kötelező,

¹³ A fagott-nád (fúvóka) előállítására több fázisból álló, hosszú folyamat, elsősorban a szükséges szerszámok ára miatt költséges, a hazai zeneiskolákban a nádfaragás bevezetése nem reális.

utána zenekar, kamarazene vagy kórus, illetve a helyi pedagógiai programban előforduló egyéb tárgy választható (historikus tánc, színházlátogatás).

Az alapfokú művészetoktatás magyar szabályozásában a fentebb említett oktatási jogszabályok pontosan meghatározzák a térítési díj ellenében igénybe vehető órák számát és időtartamát (4-6 óra, 150-300 perc). Ennek megfelelően a látogatható 2+6+4 évfolyam során fontos szerepe van a tantárgy státuszának, konkrétan lehet **kötelező, kötelezően választható és választható a tárgy**, a látogatandó/látogatható órák száma szűk határokon belül mozog.

A hangszeres óra heti 2*30 perc, „B” tagozaton 2*45 perc, kötelező tárgy alapfok negyedik évfolyamig szolfézs 2*45 perc; kötelezően választható tantárgy alapfok 5-6. és továbbképző 7-10. osztályában 2*45 perc. A szolfézs tantárgyi tanulmányokat a 4. évfolyam végén művészeti alapvizsga zárja.

Utószó

A fenti oldalakon három különböző zeneoktatási rendszer dokumentumait hasonlítottuk össze. Ausztria művészeti iskolái tartományi irányítás alatt működnek, egy tartományok feletti, de igen rugalmas tanterv alapján, mely a laza követelmények mellett számos reformpedagógiai elemet tartalmaz. Csehország egységes iskolarendszerrel rendelkezik, a vázlatos kerettantervre részletes helyi tantervek épülnek, viszont feltűnő a szakirodalmi ajánlások hiánya. Magyarországon a miniszteri rendeletben szabályozott tantervi program a lehető legalaposabb iránymutatást adja a zenepedagógusoknak, ezáltal az iskolák közötti átjárást maximálisan biztosítja, viszont részletezettségével kevésbé ösztönöz a helyi tantervek további elemeinek megalkotására.

Felhasznált irodalom

- 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről, megjelent: Magyar Közlöny 2011. évi 162. szám
- 27/1998. MKM rendelet az alapfokú művészetoktatás követelményei és tantervi programjának bevezetéséről és kiadásáról Magyar Közlöny 2011. évi 8. szám
- A Cseh Köztársaság oktatási törvénye (školský zákon, 561/2004), kibocsátó: a Cseh Köztársaság parlamentje
- A Prága 5. kerületi (Košíře) Alapfokú Művészeti Iskola (Na Popelce 18/1, Csehország) helyi tanterve, kiadás dátuma: 2012. 06.30, érvényes 2012. 09.01-től
- A Rosental regionális zeneiskola (székhely: Schulweg 2, Köttmannsdorf, Karintia, Ausztria) Szervezeti és Működési Szabályzata (Organisationsstatut)
- Alsó-Ausztria zeneiskolai törvénye (NÖ Musikschulgesetz, LGBl. 5200), kibocsátó: Alsó-Ausztria tartományi parlamentje
- Az Osztrák Zeneiskolák Szövetségének (Konferenz der österreichischen Musikschulwerke) tanterve, kiadás éve: 1994, elérhető a szövetség honlapján (<http://www.komu.at/lehrplan/wegweiser.asp>)
- Česká Lípa Alapfokú Művészeti Iskolájának (Česká Lípa, Arbesova 2077, Csehország) Helyi tanterve, érvényes 2012.09.03-tól, 65-69.p.
- Kerettanterv a csehországi alapfokú művészeti iskolák számára (Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání), kiadásra került a 12955/2010-22-es miniszteri utasítással (Prága, 2010. május 31)
- Kivonat Deutsch-Wagram zeneiskolájának (Friedhofallee 2, 2232 Deutsch-Wagram, Ausztria) Működési Szabályzatából, kiadta: Karl Rosenmayer intézményvezető, kiadás éve nem közölt

- *Liberec Alapfokú Művészeti Iskolájának (460 01 Liberec, Frýdlantská 1359/19) helyi tanterve*, érvényes 2012.09.01-től, 67-70.p.
- *Miniszteri rendelet az alapfokú művészeti oktatásról* (Vyhláška o základním uměleckém vzdělávání, 71/2005), kibocsátó: a Cseh Köztársaság oktatásért, ifjúságért és sportért felelős minisztériuma
- Németh Amadé: *A magyar opera története*. Anno Kiadó Budapest, 2000.
- *Prága 1. kerületi Alapfokú Művészeti iskolájának (110 00 Praha 1, U Pijčovny 4) Helyi tanterve*, érvényes 2014. 09. 01-től, 36-39.p.